

Kırım'ın İlhakı Sonrasında Ukrayna - Rusya İlişkileri. Kerç Boğazı Geçiş Sorunu ve Azak Denizi Üzerindeki Kontrol

Dr. Öğretim Üyesi Viktoriia Demydova, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Kırım'ın ilhakinin ardından Rusya, bölgeyi ve özellikle Karadeniz havzasını militarize etmeye başlamıştır. Ancak, Karadeniz üzerindeki kontrol Kremlin'in nihai hedefi değildir; Rusya'nın asıl arzusunun Azak Denizi olduğu rahatlıkla fark edilebilmektedir. Rus politikasının amacı, bir yandan Ukrayna'yı politik ve ekonomik olarak zayıflatmak, diğer yandan Kerç Boğazı'ndaki mevcut düzenlemeleri kullanarak Azak'ı kontrol altına almaktır.

Kerç Boğazı. Tarihi ve Önemi.

Kerch Boğazı, Karadeniz ile Azak Denizi'ni birleştiren, Kırım'ın doğu kıyısındaki boğazdır. Atinalı tragedya şairi Euripides'in eserleri nedeniyle M.Ö. 5. yüzyıldan beri bilinmektedir. Modern zamanlarda, 1787-1792 Osmanlı-Rus savaşı sırasında, Temmuz 1790'da Kerç Boğazı'nda Rus ve Osmanlı imparatorluklarının filoları arasında bir deniz savaşı gerçekleşmiştir. Sonrasında, Tuğamiral Ushakov'un kumanda ettiği Rus filosu zafer kazanmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun birliklerini Kırım'a indirmesine izin vermemiştir.

Nisan 1944'te, boğaz üzerinde demiryolu köprüsü inşaatına başlanmıştır. Aynı yılın sonbaharında Ekim Devrimi'nin 27. yılında tamamlanmıştır. Fakat köprü'nün buz kırıcıları olmadığından, Şubat 1945'te Azak Denizi'nden gelen buzlar yüzünden köprü ayaklarının yaklaşık %30'u zarar görmüştür. Köprü yeniden inşa edilmemiş ve ayakta kalan kısımları da deniz trafiğine engel olmaması için yok edilmiştir. Yıkılan köprü yerine, 1953'te Kerch feribotu açılmıştır.

2003 yılında, Kerç Boğazı, Krasnodar Kraı yönetiminin Taman Yarımadası'nın uç noktasından daha önce Tuzla Dili'nin bir parçası olan Tuzla Adası'na uzanan bir baraj inşa etme kararının ardından Rusya ve Ukrayna arasındaki bölgesel anlaşmazlığın bir parçası haline gelmiştir. Anlaşmazlık, cumhurbaşkanlarının müdahalesinden sonra çözülmüştür; baraj inşaatı Tuzla Adası'na yüz metre kala durdurulmuştur. 2003'te, Rusya Federasyonu ve Ukrayna tarafından Azak Denizi ve Kerç Boğazı'nın ortak kullanımı anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma, boğazı "Rusya Federasyonu ve Ukrayna'nın tarihi iç suları" olarak deklare etmiştir. 2004 yılında

iki ülke, önce Azak Denizi, sonra da boğazı aşamalı sınırlandırma ile ilgili belgelerin hazırlanmasını tartışmıştır. Ancak, bir anlaşmaya varamamışlardır: Rusya, Ukrayna'nın Kerç-Yenikalsky nakliye kanalı üzerindeki kontrolünü istememiştir. Öte yandan Ukrayna, ayrılığın, kanalı Ukrayna'ya yönlendirecek olan Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ve Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti idari sınırına dayanarak yapılması gerektiği gerçeğinden hareket etmiştir.

Kırım'ın 2014'te ilhakının ardından, Rusya Kerç Boğazı'nı karasularının bir parçası olarak görüp nakliye fiili olarak denetim altına alırken, Kırım'ın Rusya Federasyonu'na katılımını tanımayan Ukrayna Rusya'nın Kerç Boğazı üzerindeki tam egemenliğini kabul etmemiş ve boğazı iki ülkenin suları gibi görmüştür. Anakara Rusya ile Kırım arasındaki tek karayolu bağlantısı, Haziran 2018'de tamamlanan Kerç Köprüsü'dür.

Kasım 2018 Azak Denizi Krizi

Azak-Kerç su alanı etrafındaki ihtilafın şiddetlenmesi, Ukrayna tarafından belirlenmiş olan Kırım sınırını geçme prosedürünü ihlal ettiği için Ukrayna'nın Kırım Rus bayraklı balıkçı teknesi Nord'u alıkoymasının ardından Mart 2018'de başlamıştır. Rusya buna yanıt olarak Ukrayna'yı 'devlet korsanlığı' ile suçlamış ve 'sert bir cevap' verme sözü vermiştir. Nord hadisesini takiben Rusya, 'aşırılık yanlılarından kaynaklanan tehditler' ve 'Ukraynalı kaçak avcılara' karşı mücadele resmi açıklaması ile Kerç Boğazı'ndan geçen gemilerin denetimini arttırmıştır. Ukrayna Dışişleri Bakanlığı tarafından sağlanan verilere göre, Eylül ayı sonu itibarıyla Avrupa Birliği'ne kayıtlı 120 gemi de dahil olmak üzere 200'den fazla gemi durdurulurken, gözaltı süreleri bir haftaya ulaşmıştır. Ukrayna, Rusya'yı 'Ukrayna'nın Azak sahilinde askeri-ekonomik bir abluka başlatmaya' çalışmakla suçlamış ve 2018 sonuna kadar bir deniz üssü kurma niyetini açıklamıştır.

Ek olarak, 7-13 Mayıs 2018 tarihleri arasında Romanya, Karadeniz'de Deniz Kalkanı 2018 Tatbikatı'nı düzenlemiş ve ev sahipliği yapmıştır. Tatbikata, ABD, İngiltere, Bulgaristan, Yunanistan, İspanya ve Türkiye'den fırkateynler, hücum botları, korvetler ve bir destroyer katılmıştır. Güvenlik ikilemi perspektifinden bu tür bir talim, Rusya'nın bölgedeki olası eylemlerini kışkırtmaktadır: boğazdan geçen Ukrayna teknelerine el koyulması ve yarım adadaki askeri varlığın artırılması.

25 Kasım tarihinde, Ukrayna'nın Azak limanlarına doğru ilerleyen Ukrayna'ya ait Berdyansk ve Nikopol adlı iki gambot ile Yany Kapu adlı bir römorkör, Karadeniz'den Kerç Boğazı'na yaklaştıklarında Rus sınır güvenliği teknesi tarafından karşılanmıştır. Birkaç saat sonra, römorkör bir Rus sahil güvenlik botu tarafından vurulmuştur. Ukrayna yardım için iki gemi göndermiştir; yanıt olarak, Rusya saldırı helikopterleri ve bir saldırı uçağı kaldırmıştır. Azak Denizi'ndeki Ukrayna gemileri Berdyansk'a dönmüştür. Karadeniz'de kalan Berdyansk, Nikopol ve Yany Kapu gemilerine mürettebatı ile birlikte el konulmuş ve Kerç'e götürülmüştür.

Azak Denizi

Azak Denizi'ndeki durumun istikrarsızlaştırılması Rusya için olumlu sonuçlar doğurabilmektedir. Rusya'nın Azak Denizi ve Kerç Boğazı'ndaki eylemleri şimdiden Ukrayna'da ekonomik kayıplara yol açmıştır. Bu, güvenilir ticaret ortağı imajını sarsacağı için Ukrayna'nın ekonomik olarak daha da zayıflamasına neden olabilecektir. Her şeyden önce, Ukrayna limanlarının kayıpları dikkat çekicidir. Azak Denizi sahilinde, Ukrayna ihracatının ana ürünlerinden biri olan metalürji ürünlerinin çoğunun ihraç edildiği Berdyansk ve Mariupol adlı iki büyük liman bulunmaktadır. Tahılın bir kısmı aynı limanlardan yurt dışına gönderilmektedir. Karşılaştırma yapmak gerekirse, Ocak-Temmuz 2017 döneminde Mariupol limanı yaklaşık 783 milyon UAH (30 milyon ABD doları) gelir elde ederken, Ocak-Temmuz 2018 döneminde bu gelirler 637 milyon UAH'nin (24.5 milyon ABD doları) altına düşmüştür. Berdyansk limanında da benzer bir düşüş görülebilmektedir: Gelirler 2017'nin ilk yedi ayında 185.5 milyon UAH (7 milyon ABD doları) iken, 2018 yılının ilk yedi ayında 105.6 milyon UAH (4 milyon ABD doları) olmuştur. 2008-2009 yıllarındaki gaz ihtilafı sırasında olduğu gibi, Ukrayna'nın güvenilir ticaret ortağı olduğu imajı Rusya tarafından yaratılmaktadır. Azak Denizi'nde balıkçılık da risk altındadır. Devlet İstatistik Servisi verilerine göre, 2017 yılında, Ukrayna'nın tüm su haznelerinde 82 bin ton balık yakalanmıştır. Özellikle, bunun 37 bin tonluk kısmı Azak Denizi'nden elde edilmiştir. Bunun yansısı, her balıkçı bölgedeki diğer 8-10 sakin için de çalışma olanağı yaratmaktadır. Şu anda, Rusya Ukraynalı balıkçılar için engeller yaratmaktadır.

Daha da önemlisi, Rusya Azak Denizi'ndeki askeri varlığını arttırmaktadır. Kırım'ın ilhak edilmesinden hemen sonra, Rusya bölgeyi silahlarla kuşatmıştır. Son dönemde, Ukrayna ile şiddetlenen gerilim bağlamında, Rusya S-400 hava savunma füze sistemlerinin dördüncü taburunu da Kırım'ın kuzeyinde yer alan Djankoy'a yerleştirmiştir. Ayrıca, Bal tipi kıyı savunma füze sistemlerini Kerç yakınlarına konuşlandırmıştır. Bu adımlar, yarımada hava veya deniz saldırısı yapılmasını oldukça zorlaştırmıştır. Diğerlerinin yanı sıra, Kırım'da bulunan birliklerin Pantsir hava savunma ve İskender taktik balistik füze sistemleri bulunmaktadır. Ayrıca, Kırım'da konuşlanmış olan Karadeniz Filosu, Caliber seyir füzesi yüklü üç yeni firkateyn ile Varşavyanka sınıfı denizaltılar da dâhil olmak üzere modern gemi ve denizaltılardan oluşmaktadır. Kırım hava sahası, hava savunma sistemlerine ek olarak Su-27 ve Su-30 avcı uçakları tarafından korunmaktadır. Rusya, bölgenin kime ait olduğunu göstermek için tüm olası araçları kullanmaktadır.

Görevdeki Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroşenko için, Kerch Boğazı'ndaki hadiseler yaklaşan cumhurbaşkanlığı seçimleri ışığında dezavantaj yaratabilecektir. Rusya ile karşılaştırıldığında, bölgedeki Ukrayna gemileri hem çağdışı hem de sayıca yetersiz durumdadır. Azak Denizi'nin bir bölümünü kontrol altında tutan Donetsk Halk Cumhuriyeti, yeni bir çatışma durumunda Rusya'yı destekleyecektir. Azak Denizi'ndeki olayın ardından Ukrayna, 90 gün boyunca on sınır bölgesinde sıkıyönetim ilan etmiştir. Ukrayna ayrıca ABD'ye güvenmektedir: Nisan ayında yapılacak Javelin anti-tank füze sistemlerinin teslimatı yanı sıra, ABD 250 milyon dolar askeri yardım yapmaya hazır olduğunu açıklamıştır. Bu, Rusya'yı daha fazla kışkırtacak olması sebebiyle oldukça riskli bir adımdır. Trump yönetimi, uzun vadeli düşünme ve tarihsel analizden yoksun görünmektedir: Batı'nın desteklediği 2014 Onur Devrimi, Rusya'nın Karadeniz'deki askeri varlığının belirgin bir şekilde artmasının yanı sıra Ukrayna'nın üç bölgeyi kaybetmesiyle sonuçlanmıştır.